

ЗНАХІДКА *HYPESCOUM PROCUMBENS* (*HYPESCOACEAE*) В КРИМУ

К л ю ч о в і с л о в а: флористичні знахідки, *Hypescoum procumbens*, Гераклеїський півострів, Крим

У вітчизняній ботанічній літературі для Криму наводиться тільки один вид роду *Hypescoum* L. — *H. pendulum* L. (Аверкиєв, 1947; Определитель..., 1972; Голубев, 1996; Цвелев, 2001; Ена, 2012), який, згідно з сучасними поглядами науковців, входить до складу секції *Pendulae* (Dahl, 1990). Вид, за матеріалами Гербарію Нікітського ботанічного саду (YALT), трапляється в різних районах півострова, переважно як бур'ян у агроценозах. У європейських базах даних «The Euro+Med PlantBase — the information resource for Euro-Mediterranean plant diversity» (<http://www.emplantbase.org/home.html>) та «Flora Europaea» (<http://rbg-web2.rbge.org.uk>), окрім цього таксона, для Криму вказується також *H. torulosum* Å. E. Dahl, а в другому виданні першого тому «Flora Europaea» (Mowat et al., 1993) чомусь наводиться тільки останній таксон, який належить до секції *Hypescoum* (Dahl, 1989, 1990). В Україні відомі знахідки ще одного виду цієї секції — *H. procumbens* L., котрий зібрано в 1994–1996 рр. у околицях Одеси в рудеральних екотопах приморської зони, але пізніше він, імовірно, зник, тобто виявився ефемерофітом (Mosyakin, Fedoronchuk, 1999; Васильєва, 2000).

Саме цей таксон у квітні 2013 р. знайшли П.Є. Євсеєнков і С.О. Свірін у Криму на Гераклеїському півострові в околицях Севастополя. Вони виявили два локалітети *H. procumbens* на відстані приблизно 1200 м один від одного — на півострові Маячний, біля західного узбережжя Солонної бухти та в районі Козачої бухти. В останніх списках флори регіону такий вид не наводиться (Бондарева, 2008; Seregin, 2008).

Hypescoum procumbens — середземноморська рослина, яка трапляється майже в усіх країнах регіону — від Іспанії, Португалії та Марокко на заході до Північного Іраку на сході. Найближчі до Криму

райони її поширення — це Румунія, Болгарія та Туреччина (Cullen, 1965; <http://www.emplantbase.org/home.html>). Цей вид є типовим таксоном роду, але характеризується значною варіабельністю морфологічних ознак. У його складі виділено три підвиди. Кримські екземпляри віднесені нами до типового підвиду *H. procumbens* subsp. *procumbens*, що підтверджується морфологічним описом, наведеним нижче, та ілюстраціями (див. фото на обкладинці та рисунок).

Рослини яскраво-зеленого або сизувато-зеленого кольору, від 15 до 30 см заввишки, з 1–10 прямостоячими або висхідними стеблами. Листя зібране в розетку, двічі пірчасто-розсічене, кінцеві сегменти ланцетно-оберненоїцеподібні, загострені, іноді з 1–2 боковими зубчиками. Суцвіття прямостоячі, з 1–4 квітками. Чашолистки 4–6 × 1,2–2,0 мм, цілокраї, із загостреним кінцем. Пелюстки лимонно-жовті або яскраво-жовті. Зовнішні пелюстки 7,5–10,0 × 4–8 мм, ромбічні, іноді зі слабо вираженими боковими лопатями, звичайно загорненими всередину. Внутрішні пелюстки не мають чорної плями, їхні бокові лопаті 2,5–3,7 × 1,0–1,5 мм, видовжено-оберненоїцеподібні, тупі, значно коротші за середню лопать, довжина якої сягає 5,5 мм, її бахромчаста частина має розмір 3,0–3,5 × 1,0–1,5 мм і «сидить» на ніжці близько 1 мм завдовжки. Тичинкові нитки вузькоовальні, пиляки близько 1 мм завдовжки. Пилок жовтувато-білий. Стиглі плоди стручкоподібні, сплюснені, 4–8 см завдовжки, 2,5–4,0 мм завширшки в найширшому сегменті, більш-менш дугоподібно вигнуті, після дозрівання кінцеві сегменти можуть відокремлюватися. Плоди зав'язуються практично в усіх квіток, що свідчить про характерне для цього виду переважання самозапилення (Dahl, 1989). Насіння D-подібної форми, 1,5–1,0 мм, темно-коричневе.

Стигли плоди кримських
екземплярів *Нуресоум*
procumbens

Ripe fruits of the Crimean
specimens of *Hurresoum pro-*
cumbens

Севастопольська популяція *H. procumbens* складається з декількох мікропопуляцій, кожна з яких займає площу від 2 до 10 м² і містить по кілька сотень особин. Усі мікропопуляції пристосовані до антропогенно порушених місць: валу нещодавно засипаної канави, сміттевої купи, узбіччя дороги біля автобусної зупинки. Особини *H. procumbens* зростають щільно, з проективним покриттям від 40 до 80 %. Вони формують угруповання з рослинами схожої екології, переважно синантропами: *Hordeum murinum* L., *Anisantha tectorum* (L.) Nevski, *Poa bulbosa* L., *Euphorbia helioscopia* L., *Fumaria officinalis* L., *F. kralikii* Jord., *Erodium cyconium* (L.) L'Her., *E. cicutarium* (L.) L'Her., *Papaver hybridum* L., *Muscari neglectum* Guss. ex Ten. та ін.

За особливостями своєї морфологічної будови кримські рослини близькі до представників цього таксона з південно-західного узбережжя Чорного моря, що були описані як окремий вид — *H. ponticum* Velen. (Cullen, 1965; Кузманов, 1970), пізніше зведений до синоніма *H. procumbens* (Mowat et al., 1993; <http://www.emplantbase.org/home.html>; <http://rbg-web2.rbge.org.uk>). Подібні вони й до екземплярів із Егейських островів, опис і малюнки яких розміщені в статті Å.Е. Dahl (1989). Характерними ознаками цієї групи, на відміну від популяцій із інших регіонів, є ромбоподібна, а не трилопатева форма зовнішніх пелюсток і маленькі бокові частинки внутрішніх пелюсток, що, як уважає Å.Е. Dahl (1989), може бути пов'язано з тривалим

інбридингом. Особливості морфології, властиві саме деяким причорноморським і східносередземноморським популяціям, поряд із пристосованістю севавтопольських популяцій до типових для виду екоотопів — берегів Середземного та Чорного морів, не виключають можливості їх природного походження в Криму. Але дуже обмежений регіональний ареал і поширення переважно на антропогенно порушених ділянках свідчать на користь думки про занесення цього виду, що могло відбутися як останніми роками, так і раніше — протягом двох із половиною тисячоліть активної господарської діяльності людини в цьому регіоні, починаючи з часів давньогрецької колонізації. Значне збільшення чисельності популяції в 2013 р. могло бути викликане сприятливими умовами, наприклад, м'якою зимою. Подальші дослідження дозволять з'ясувати, чи є *H. procumbens* у Криму ефемерофітом, чи його можна вважати стійким компонентом флори півострова та України загалом.

Гербарні зразки *H. procumbens* із околиць Севастополя передані до гербаріїв Інституту ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України (KW) і Нікітського ботанічного саду — Національного наукового центру (YALT).

Автори висловлюють щиру подяку Денису Давидову і Андрію Ковальчуку за надані літературні джерела, а учасникам форуму на сайті «Плантаріум» (<http://forum.plantarium.ru>) — за плідну дискусію щодо систематики роду Hurresoum.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Аверкиев Д.С. Нуресоум* (Tournef.) L. // Е.В. Вульф. Флора Крыма. Двудольные. — М.; Л.: Сельхозгиз, 1947. — Т. 2, вып. 1. — С. 216.
2. *Бондарева Л.В.* Флора и растительность Гераклейского полуострова / Дис. ... канд. биол. наук. — Ялта, 2008. — 282 с.
3. *Васильева Т.В., Коваленко С.Г.* Нові види в адвентивній флорі деяких причорноморських міст // Укр. ботан. журн. — 2000. — 57, № 5. — С. 544—547.
4. *Голубев В.Н.* Биологическая флора Крыма. 2-е изд. — Ялта: ГНБС, 1996. — 86 с.
5. *Ена А.В.* Природная флора Крымского полуострова: монография. — Симферополь: Н. Оріанда, 2012. — 232 с.
6. *Кузманов Б.* Род Хипекоум — *Hypocoum* L. // Флора на Народна Република България / Гл. ред. Д. Йорданов. — София: Изд-во на Българската Академия на Науките, 1970. — Т. 4. — С. 268—273.
7. *Определитель* высших растений Крыма / Под общ. ред. Н.И. Рубцова. — Л.: Наука, 1972. — 550 с.
8. *Цвелев Н.Н.* Сем. *Hypocoaceae* (Dumort.) Willk. — Гипекоумовые // Флора Восточной Европы. Покрытосеменные. Двудольные. — СПб.: Мир и семья; Изд-во СПХФА, 2001. — Т. 10. — С. 226.
9. *Cullen J.* *Hypocoum* L. // *Davis P.H.* (ed.). Flora of Turkey and the East Aegean Islands. — Edinburgh: Edinburgh University Press, 1965. — Vol. 1. — P. 236—238.
10. *Dahl Å.E.* Taxonomic and morphological studies in *Hypocoum* sect. *Hypocoum* (*Papaveraceae*) // *Pl. Syst. Evol.* — 1989. — Vol. 163. — P. 227—280.
11. *Dahl Å.E.* Infrageneric division of the genus *Hypocoum* (*Papaveraceae*) // *Nord. J. Bot.* — 1990. — Vol. 10. — P. 129—140.
12. *Mosyakin S.L., Fedoronchuk M.M.* Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist. — Kiev, 1999. — xxiv + 345 p.
13. *Mowat A.B., Tutin T.G., Dahl Å.E.* *Hypocoum* L. // *Flora Europaea*. 2nd ed. — Cambridge: Cambridge University Press, 1993. — Vol. 1. *Psilotaceae* to *Platanaceae*. — P. 302—303.
14. *Seregin A.P.* Contribution to the vascular flora of the Sevastopol area (the Crimea): a checklist and new records // *Flora Mediterranea*. — 2008. — Vol. 18. — P. 171—246.

Рекомендує до друку
М.М. Федорончук

Надійшла 17.02.2014 р.

Л.Э. Рыфф¹, П.Е. Евсеенков², С.А. Свириц²

¹Никитский ботанический сад — Национальный научный центр УААН, г. Ялта

²Севастопольское отделение Украинского ботанического общества, г. Севастополь

НАХОДКА *HYPECOUM PROCUMBENS* (*HYPECOACEAE*) В КРЫМУ

Два локалитета *Hypocoum procumbens* L. обнаружены на Гераклейском полуострове в окрестностях г. Севастополь. Это первая находка данного растения на территории Крыма и вторая — в Украине и Восточной Европе. Приведено морфологическое описание крымских экземпляров вида. Обсуждается вопрос о происхождении севастопольской популяции *H. procumbens*.

К л ю ч е в ы е с л о в а: флористические находки, *Hypocoum procumbens*, Гераклейский полуостров, Крым.

L.E. Ryff¹, P.E. Evseenkov², S.A. Svirin²

¹Nikitsky Botanical Garden — National Scientific Centre UAAS, Yalta

²Sevastopol Department of Ukrainian Botanical Society, Sevastopol

THE FINDING OF *HYPECOUM PROCUMBENS* (*HYPECOACEAE*) IN THE CRIMEA

Two localities of *Hypocoum procumbens* L. were found on Heracleisky peninsula, near Sevastopol. This is the first record of this plant in the Crimea and the second one in Ukraine and Eastern Europe. Morphological description of the Crimean specimens of *H. procumbens* is given. The origin of the Sevastopol population of the species is discussed.

К е у w o r d s: floristic findings, *Hypocoum procumbens*, Heracleisky peninsula, the Crimea.